

การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 8
“ก้าวข้ามขอบเขตความรู้สู่การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอย่างยั่งยืน”
วันที่ 23 พฤษภาคม พ.ศ. 2568

การพัฒนาคุณภาพการศึกษาผ่านการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาและชุมชน Improving Education through Collaborative Networks between Schools and Communities

ภควัตร วรณศิริ

โรงเรียนบึงขวาง (มหาดไทยอุปถัมภ์) สำนักงานเขตมีนบุรี สังกัดสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร

บทคัดย่อ

การพัฒนาคุณภาพการศึกษาเป็นภารกิจสำคัญที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากหลายภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถยกระดับคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และความต้องการของท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาและชุมชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยใช้แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชน แนวคิดเครือข่ายทางสังคม และทฤษฎีความร่วมมือเพื่อการพัฒนา การวิเคราะห์เนื้อหาจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องชี้ให้เห็นว่า เครือข่ายความร่วมมือมีส่วนช่วยสนับสนุนการพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น การส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และการเสริมสร้างบทบาทของชุมชนในการเป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกับสถานศึกษา โดยมีเงื่อนไขความสำเร็จอยู่ที่การบริหารจัดการที่เปิดกว้าง วัฒนธรรมการทำงานแบบมีส่วนร่วม และการสนับสนุนจากภาครัฐ บทความนี้จึงเสนอแนวทางเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติสำหรับสถานศึกษาในการส่งเสริมการสร้างเครือข่ายอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

คำสำคัญ: คุณภาพการศึกษา, เครือข่ายความร่วมมือ, ชุมชน, สถานศึกษา, การมีส่วนร่วม

Abstract

Improving the quality of education is an important mission that requires participation from many sectors, especially cooperation between educational institutions and communities, which is an important factor that can improve the quality of education This paper aims to study the role of creating a collaborative network between educational institutions and communities in the development of quality education using related concepts and theories, including the concept of community participation, social network concept, and cooperation theory for development. Content analysis from related research indicates that

the collaborative network helps support the development of curricula that are relevant to the local context, promotes continuous learning, and strengthens the role of communities as learning resources in collaboration with educational institutions, ...subject to the following conditions. Success lies in... open governance, participatory work culture, and government support. This article offers policy guidelines and practical suggestions for educational institutions to promote systematic and sustainable networking.

Keywords: quality of education, collaborative network, community, educational institution, participation

บทนำ

การศึกษาเป็นกลไกหลักในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรมของประเทศ ในช่วงไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยพยายามยกระดับคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ผ่านการปฏิรูปหลักสูตร พัฒนาคู การจัดระบบประเมินผล และการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการจัดการเรียนรู้ อย่างไรก็ตาม ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนไทยโดยภาพรวมยังไม่เป็นที่น่าพอใจเมื่อเทียบกับนานาชาติ ขณะเดียวกันความเหลื่อมล้ำทางการศึกษายังคงเป็นปัญหาสำคัญในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะในชนบทหรือชุมชนที่มีข้อจำกัดด้านทรัพยากร หนึ่งในแนวทางสำคัญที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล คือ การส่งเสริม การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) ในการจัดการศึกษาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในระดับท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของชุมชนถูกมองว่าเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้การดำเนินงานทางการศึกษามีความสอดคล้องกับบริบทของชุมชนมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างความเป็นเจ้าของร่วม (ownership) และความยั่งยืนในการพัฒนา ตามรายงานขององค์การยูเนสโก (UNESCO, 2017) ได้เน้นว่า “การศึกษาที่มีคุณภาพและเท่าเทียมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อทุกภาคส่วน รวมถึงชุมชน มีบทบาทในการกำหนดนโยบาย วางแผน และดำเนินงานด้านการศึกษา” นอกจากนี้ แนวคิดดังกล่าวยังสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ซึ่งมุ่งเน้นการจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพ โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการพัฒนาระบบการศึกษา (United Nations, 2015) ในการจัดการศึกษา โดยชุมชนไม่ได้มีบทบาทเพียงในฐานะผู้สนับสนุนเท่านั้น แต่ยังสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ ผู้ร่วมออกแบบหลักสูตร ผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ และผู้ร่วมประเมินผล ซึ่งช่วยให้การจัดการศึกษาเกิดความหลากหลาย ยืดหยุ่น และสอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น

การสร้าง เครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาและชุมชน จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถเชื่อมโยงศักยภาพของทั้งสองฝ่ายเข้าด้วยกัน เพื่อเสริมพลัง (Empowerment) และสร้างระบบนิเวศทางการ

เรียนรู้ที่เข้มแข็งและยั่งยืน โดยเครือข่ายดังกล่าวสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมทางการศึกษาให้เกิดผลกระทบในระดับพื้นที่ รวมถึงเป็นพื้นฐานสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ในบริบทของประเทศไทย แม้ว่าจะมีนโยบายหลายประการที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น โรงเรียนประชารัฐ โรงเรียนร่วมพัฒนา หรือการจัดการศึกษาเพื่อท้องถิ่น แต่การดำเนินงานในหลายพื้นที่ยังคงขาดทิศทางที่ชัดเจน การมีส่วนร่วมของชุมชนมักจำกัดอยู่ในรูปแบบการสนับสนุนทรัพยากร หรือการเข้าร่วมกิจกรรมเฉพาะกิจ ซึ่งยังไม่เพียงพอในการส่งเสริมคุณภาพการศึกษาทั้งระบบ

บทความนี้จึงมุ่งศึกษาความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพการศึกษาผ่านการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาและชุมชน โดยนำเสนอกรอบแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง รูปแบบการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรม ตลอดจนข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เพื่อให้การสร้างเครือข่ายดังกล่าวเกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ และสามารถนำไปปรับใช้ในบริบทที่หลากหลายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เนื้อเรื่อง

กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง การพัฒนาคุณภาพการศึกษาผ่านการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาและชุมชน

แนวคิดคุณภาพการศึกษา คุณภาพการศึกษาในบริบทปัจจุบันหมายถึงการจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน มีประสิทธิภาพในการพัฒนาองค์ความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2564) ทั้งนี้แนวคิด TQM (Total Quality Management) และ PDCA (Plan-Do-Check-Act) ได้รับการประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวางในการบริหารการศึกษา

แนวคิดการมีส่วนร่วมและเครือข่ายทางสังคม Epstein (2011) ได้นำเสนอแบบจำลองการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนที่ส่งผลเชิงบวกต่อผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา ได้แก่ ความร่วมมือในด้านการสื่อสาร การมีส่วนร่วมในกิจกรรม และการตัดสินใจร่วมกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้าง "เครือข่ายความร่วมมือ" หรือ Social Network ที่ช่วยเชื่อมโยงความรู้ ทักษะทางสังคม และศักยภาพของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ทฤษฎีการเรียนรู้ร่วมและการมีส่วนร่วมของชุมชน ทฤษฎีการเรียนรู้ร่วม (Collaborative Learning) และทฤษฎีชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community of Practice) ชี้ให้เห็นว่า ชุมชนสามารถมีบทบาทเป็นผู้เรียนและผู้สอนร่วมกับโรงเรียน โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ เช่น วงเสวนา วงประชุมเชิงปฏิบัติการ หรือการเรียนรู้จากฐานทรัพยากรในท้องถิ่น

ประโยชน์ของเครือข่ายความร่วมมือในการยกระดับคุณภาพการศึกษา

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาและชุมชนมิใช่เพียงแนวคิดทางวิชาการหรือหลักการบริหารจัดการเท่านั้น แต่เป็นแนวทางเชิงปฏิบัติที่มีประโยชน์ในหลายมิติอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสามารถส่งผลโดยตรงต่อการยกระดับคุณภาพการศึกษา ดังนี้

พัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น

การมีส่วนร่วมของชุมชนช่วยให้สถานศึกษาสามารถพัฒนาหลักสูตรที่เชื่อมโยงกับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในท้องถิ่นได้ดียิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น การบรรจุเนื้อหาด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น การส่งเสริมอาชีพพื้นถิ่น หรือการใช้ทรัพยากรในชุมชนเป็นฐานในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง และเห็นคุณค่าของการเรียนรู้มากขึ้น (ศิริพร จงศรีงาม, 2560)

เสริมสร้างทักษะชีวิต ทักษะอาชีพ และการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง

ชุมชนสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ (learning resource) ที่มีชีวิต และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านกระบวนการลงมือปฏิบัติจริง เช่น การฝึกงานในวิสาหกิจชุมชน การเรียนรู้จากผู้รู้ในท้องถิ่น หรือการทำโครงการพัฒนาชุมชน สิ่งเหล่านี้ช่วยปลูกฝังทักษะชีวิต การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกับผู้อื่น และทักษะทางอาชีพที่จำเป็นในโลกยุคใหม่ (พิชัย ทองไทย, 2562)

ลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาและเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรการเรียนรู้

ในบางพื้นที่ สถานศึกษาอาจประสบปัญหาขาดแคลนทรัพยากร ทั้งในด้านงบประมาณ สื่อการเรียนการสอน หรือบุคลากรผู้เชี่ยวชาญ การมีเครือข่ายความร่วมมือจะช่วยเปิดโอกาสให้โรงเรียนสามารถใช้ทรัพยากรในชุมชน เช่น อาคารสถานที่ ศูนย์การเรียนรู้ บุคลากรจิตอาสา หรือแหล่งทุนท้องถิ่น มาร่วมสนับสนุนการจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ส่งเสริมคุณภาพของครูและบุคลากรทางการศึกษา

การมีเครือข่ายความร่วมมือเปิดโอกาสให้ครูได้เรียนรู้ร่วมกับผู้มีประสบการณ์จากภายนอก ทั้งในด้านเทคนิควิชาชีพ สื่อการเรียนรู้ใหม่ ๆ หรือแนวทางการจัดกิจกรรมบูรณาการ เช่น ครูร่วมออกแบบการเรียนรู้กับประชาชนชาวบ้านหรือผู้ประกอบการในชุมชน ซึ่งจะช่วยพัฒนาศักยภาพของครูในการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลายและทันสมัยมากยิ่งขึ้น (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2564)

สร้างความรู้สึกมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของและความไว้วางใจระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

เมื่อชุมชนมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการศึกษาทั้งในระดับนโยบาย การวางแผน การติดตามประเมินผล และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ย่อมส่งผลให้เกิดความไว้วางใจ ความภาคภูมิใจ และความรู้สึกมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ (sense of ownership) ต่อโรงเรียนในฐานะของชุมชน สิ่งนี้นำไปสู่ความร่วมมือที่ต่อเนื่องและยั่งยืน (สุวรรณา สถาอานันท์, 2557)

ขยายเครือข่ายการเรียนรู้ในระดับชุมชน สู่แนวคิด “ชุมชนแห่งการเรียนรู้”

เมื่อโรงเรียนและชุมชนเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ จะเกิดการเรียนรู้ที่ไม่จำกัดเฉพาะในโรงเรียน แต่กระจายสู่ทุกมิติของสังคม ทำให้ชุมชนกลายเป็น “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” (Learning Community) ที่ทุกคนมีบทบาทเป็นทั้งผู้เรียนและผู้สอน ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (lifelong learning) และการพัฒนาสังคมฐานความรู้ในระยะยาว (วารินทร์ ลินสูงเนิน, 2561)

ช่วยสร้างระบบติดตามและประเมินผลที่มีความหลากหลายและรอบด้าน

เครือข่ายความร่วมมือเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา ซึ่งช่วยให้สถานศึกษาสามารถรับรู้ข้อเสนอแนะจากมุมมองภายนอก และนำไปปรับปรุงคุณภาพการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านพฤติกรรม ทักษะชีวิต และการมีจิตสาธารณะของผู้เรียน ซึ่งมักไม่ได้สะท้อนผ่านผลคะแนนทางวิชาการเพียงอย่างเดียว

แนวทางปฏิบัติสำหรับสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (Practical Strategies)

สร้างความเข้าใจและเจตคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วม

สถานศึกษาควรจัดกิจกรรมสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างครู ผู้บริหาร นักเรียน ผู้ปกครอง และผู้นำชุมชน ถึงบทบาท หน้าที่ และประโยชน์ของการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและทัศนคติที่ดีต่อการทำงานร่วมกัน

จัดตั้งคณะกรรมการหรือกลไกกลางเพื่อขับเคลื่อนความร่วมมือ

การสร้างคณะกรรมการหรือทีมงานร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชน เช่น “คณะกรรมการพัฒนาโรงเรียนร่วมชุมชน” จะช่วยให้เกิดการบริหารจัดการที่มีเป้าหมายชัดเจน รับฟังทุกภาคส่วน และสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

พัฒนาศักยภาพบุคลากรในสถานศึกษาและชุมชน

ทั้งครูและบุคลากรในชุมชนควรได้รับการอบรมหรือพัฒนาทักษะที่จำเป็น เช่น การสื่อสารระหว่างภาคี การออกแบบกิจกรรมร่วม การจัดการความรู้ การบริหารโครงการชุมชน เพื่อให้สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ใช้ชุมชนเป็นห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้

ควรออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ลงพื้นที่จริง เช่น โครงการพัฒนาท้องถิ่น การสัมภาษณ์ประชาชนชาวบ้าน การศึกษาปัญหาชุมชน และการฝึกอาชีพในชุมชน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แบบบูรณาการ และสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างผู้เรียนกับชุมชน

ส่งเสริมการสื่อสารและการประชาสัมพันธ์ผลลัพธ์ของความร่วมมือ

การเผยแพร่ผลลัพธ์หรือเรื่องราวความสำเร็จจากการทำงานร่วมกันในช่องทางต่าง ๆ เช่น สื่อท้องถิ่น เครือข่ายสังคม หรือเวทีชุมชน จะช่วยสร้างแรงจูงใจและแบบอย่างที่ดีให้กับชุมชนอื่น ๆ รวมถึงได้รับการสนับสนุนจากภาคส่วนที่กว้างขวางมากขึ้น

ติดตาม ประเมินผล และแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ควรมีระบบการติดตามผลการดำเนินงานที่ชัดเจน ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ พร้อมจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนและชุมชน เพื่อสะท้อนบทเรียนและพัฒนารูปแบบความร่วมมือให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

สรุป

การยกระดับคุณภาพการศึกษาในบริบทปัจจุบันไม่สามารถดำเนินการโดยสถานศึกษาเพียงลำพัง หากแต่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ชุมชน” ซึ่งมีบทบาทสำคัญในฐานะหุ้นส่วนทางการศึกษา การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาและชุมชนจึงเป็นกลไกเชิงกลยุทธ์ที่สามารถส่งเสริมให้การศึกษาเกิดความหลากหลาย ยืดหยุ่น มีความสอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น และตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและสังคมได้ดียิ่งขึ้น

จากการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนสามารถส่งผลเชิงบวกต่อกระบวนการจัดการเรียนรู้หลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาหลักสูตรที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง การเปิดพื้นที่การเรียนรู้นอกห้องเรียน การเสริมสร้างทักษะชีวิตและทักษะอาชีพ ตลอดจนการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในระดับพื้นที่ นอกจากนี้เครือข่ายความร่วมมือยังมีศักยภาพในการเสริมสร้างศรัทธา ความไว้วางใจ และความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของของชุมชนต่อสถานศึกษา ซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาการศึกษาอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2561). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา*. แนวคิดและแนวทางปฏิบัติ

กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาการศึกษา.

ดารณี พูนศิริวงศ์. (2563). *การพัฒนาคุณภาพโรงเรียนโดยใช้ฐานชุมชนเป็นศูนย์กลาง*. เชียงใหม่:

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. (2560). *การจัดการศึกษาที่มีส่วนร่วมของชุมชน*. วารสารวิจัยและพัฒนาระบบ

การศึกษา, 12(1), 35–48.

นฤมล เกษมศรี. (2562). *แนวทางการสร้างเครือข่ายทางการศึกษาในระดับท้องถิ่น*. วารสารครุศาสตร์, 46(3),

22–38.

การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 8
“ก้าวข้ามขอบเขตความรู้สู่การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอย่างยั่งยืน”
วันที่ 23 พฤษภาคม พ.ศ. 2568

- พิชัย ทองไทย. (2562). *การเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน: กรณีศึกษาโรงเรียนในพื้นที่ห่างไกล*. วารสารการศึกษา เพื่อการพัฒนา, 13(2), 45–60.
- มณฑา เก่งการนา. (2564). *โรงเรียนกับการพัฒนาท้องถิ่น: การสร้างพันธมิตรเพื่อความยั่งยืน*. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- รัตนภรณ์ ชำนาญเวช. (2565). *บทบาทของผู้นำชุมชนในการส่งเสริมการศึกษาในระดับปฐมวัย*. วารสารบริหาร การศึกษา, 18(2), 75–90.
- วารินทร์ สิ้นสูงเนิน. (2561). *ชุมชนแห่งการเรียนรู้: แนวคิดและการปฏิบัติในบริบทไทย*. วารสารศึกษาศาสตร์, 16(4), 12–29.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2564). *รายงานสถานภาพการศึกษาไทยประจำปี 2564*. การศึกษากับการ พัฒนาท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.
- สุวรรณา สถาอานันท์. (2557). *ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน: พลังขับเคลื่อนการศึกษาเพื่อความ ยั่งยืน*. วารสารพัฒนาชุมชน, 20(3), 95–110.
- อนุสรณ์ แก้วกำพล. (2565). *การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะศตวรรษที่ 21*. วารสาร เทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา, 23(1), 51–66.